

“İSTİKLÂL MARŞI” İLE “GENÇLİĞE HİTABE” ÜZERİNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR OKUMA*

*Cafer GARİPER***

Öz: “İstiklâl Marşı” ile “Gençliğe Hitabe”, Osmanlı’nın yıkılışı, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet’in kuruluşu ve yeniliklerin yapılma süreci içerisinde varlık kazanmış metinlerdir. Bu sebeple her iki metin de dönemin ruhunu yansıtmaya gücüne sahiptir. “İstiklâl Marşı”, hürriyet ve bağımsızlığın kazanılması, “Gençliğe Hitabe”, kazanılan hürriyet ve bağımsızlığın korunması, Cumhuriyet’in yaşatılması düşüncesi üzerine kurulur. “İstiklâl Marşı”nda, henüz büyük savaşlar verilmediği, bağımsızlık ve hürriyet kazanılmadığı, ülkenin güç şartlar altında bulunduğu bir dönemde yazıldığı için, geleceğe dönük kurtuluş ümidi ve inancı kuvvetle dile getirilir. “Gençliğe Hitabe”de ise kazanılmış bağımsızlık ve hürriyetin sonucunda kurulan Cumhuriyet’in korunması, bağımsızlığa ve hürriyete sahip çıkılması, karşılaşılabilecek tehdit ve tehlike karşısında Türk gençliğinin mücadeleye atılmak için tereddüt etmeyeceği düşüncesi bir görev bilinci şeklinde ifade edilir. Çünkü Türk milletinin varlığını sürdürebilmesi Cumhuriyet’in korunmasına, hürriyet ve bağımsızlığa bağlıdır. Bu yazıda “İstiklâl Marşı” ile “Gençliğe Hitabe” karşılaştırmalı olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: “İstiklâl Marşı”, “Gençliğe Hitabe”, karşılaştırma, okuma.

A Comparative Reading on “İstiklâl Marşı” and “Gençliğe Hitabe”

Abstract: “İstiklâl Marşı” and “Gençliğe Hitabe”, are texts that came into existence during the collapse of the Ottoman Empire, the War of Independence, the establishment of the Republic and the process of innovations. For this reason, both texts have the power to reflect the spirit of the period. “İstiklâl Marşı” is based on the idea of gaining freedom and independence, “Gençliğe Hitabe”, is based on the idea of preserving the freedom and independence gained, and keeping the Republic alive. In the “İstiklâl Marşı”, since it was written at a time when great wars had not been fought, independence and freedom had not been won, and the country was under difficult conditions, the hope and belief of salvation for the future is strongly expressed. In the “Gençliğe Hitabe”, the idea that the Turkish youth will not hesitate to take up the struggle in the face of the threat and danger to be faced is expressed as a sense of duty to protect the Republic established as a result of the independence and freedom gained, because the survival of the Turkish nation depends on the protection of the Republic, freedom and independence. In this article, “İstiklâl Marşı” and “Gençliğe Hitabe” will be discussed comparatively.

Keywords: “İstiklâl Marşı”, “Gençliğe Hitabe”, comparison, reading.

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri: 06.11.2021 - 15.12.2021

** Dr.Öğr.Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Isparta, Türkiye. cafergariper@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1778-0168.

Giriş

Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olan Kurtuluş Savaşı içerisinde doğan “İstiklâl Marşı”, bir sanat eseri olmanın yanında millî ruhu ifade alanına taşıyan, üzerinde anlaşmaya varılmış bir millî mutabakat metnidir. Ülkenin işgal altında bulunduğu bir dönemde, güç şartlar içinde geleceğe dönük kurtuluş ve bağımsızlık mesajını taşır. Buna karşılık, bağımsızlık mücadelesinin kazanılmasından beş, Cumhuriyet’in ilanından dört yıl sonra kürsüden dinleyicilere okunan *Nutuk*’un sonunda yer alan “Gençliğe Hitabe”, Millî Mücadele sonucu kazanılan bağımsızlığın ve yeni kurulan Cumhuriyet’in karşılaşılabileceği tehlike ve tehditleri göstermeye yönelik bir metindir. Bu metin, bağımsızlık ve Cumhuriyet tehlikeye düştüğü zaman ne yapılması gerektiğini ifade eder. Bağımsızlığın ve Cumhuriyet’in korunmasını ve savunulmasını genç kuşaklara görev ve vasiyet olarak bırakır. Birbiriyle ilişkili her iki metnin ortaklaşan yanları dikkat çeker. “İstiklâl Marşı” ile “Gençliğe Hitabe”nin ortaklaşa bulunduğu temel kavram bağımsızlıktır. “İstiklâl Marşı”, tehlikeye düşen bağımsızlığın sağlanması, “Gençliğe Hitabe” bağımsızlığın korunması düşüncesi üzerine kurulur. Bu makalede “İstiklâl Marşı” ile “Gençliğe Hitabe”nin anlam dünyası çözümlenmeye ve her iki metnin arasındaki benzerlikler ve birleşenler üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Kurtuluş Savaşı’nın başlangıç sürecinde, henüz işgal güçlerini ülkeden atma mücadelesinin başlamadığı sırada, 1921 başlarında yazılan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından millî marş olarak kabul edilen “İstiklâl Marşı”, Türk halkının Batılı işgal güçlerine karşı verdiği mücadelenin ruhunu yansıtır. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açtığı millî marş yarışmasına gönderilen yedi yüz yirmi dört metnin beğenilmemesi üzerine Mehmet Âkif’ten bir şiir yazmasının istenmesi, bunun sonucu “Kahraman Ordumuza” ithafıyla yazdığı metnin önce cephedeki askerlere gönderilip görüşlerine başvurulması, cephedeki askerler tarafından beğeniyle karşılanması üzerine 12 Mart 1921’de mecliste arka arkaya defalarca okunarak oylanan metnin, millî marş olarak ayakta alkışlanmak suretiyle “büyük çoğunlukça kabul edil”mesi (Okay, 2001, s. 355) bunu gösterir.

Mehmet Âkif’in 1921’de kaleme aldığı “İstiklâl Marşı”, Kurtuluş Savaşı’nın ruhunu, Türk insanının bağımsızlık algısını ve yaşama azmini ifade alanına taşıyan bir metindir. Bunu yaparken de kolektif bilinci yansıtan, içinde bulunan güç şartları dile getiren, geleceğe olan umudu kuvvetle söze dönüştüren destansı bir metin olma özelliği kazanır. Türk halkının ortak duygu ve düşüncesini yansıtmaya ve ifade etme gücüne sahip olan bu metin, bir şair tarafından kaleme alınmış olsa da, kolektif bilincin sancılarını dile getirir. Cephelerde Kurtuluş Savaşı zaferlerinin henüz kazanılmadığı ülkenin karanlık günlerinde İstanbul’dan Anadolu’ya geçerek Millî Mücadele’nin içerisinde yer alan, kurtuluş mücadelesinin başarıya ulaşması için Kastamonu, Balıkesir gibi birçok yeri dolaşarak halka konuşmalar yapan Mehmet Âkif’in mensubu olduğu milletin

duygu ve düşüncesini sanat gücüyle ifade alanına taşıdığı açıktır. Metni, cephedeki askerlerin beğeniyle karşılaması, mecliste milletvekillerinin defalarca kürsüden okutarak alkışlar içerisinde ayakta dinlemesi, metnin günümüze kadar saygınlığını koruması ve toplum katmanlarının iç dünyasında karşılığını bulması bunun delilleridir.

Kurtuluş Savaşı'nın içerisinde doğan “İstiklâl Marşı”, millî ve dinî değerler çerçevesinde kolektif bilinci toplayarak işgale karşı oluş, bağımsızlığın mutlaka kazanılacağı ümidi ve inancı üzerine kurulur. Bu ümit ve inancı dile getirirken Türk milletinin bağlı olduğu değerler dizgesini referans alarak hatırlatıcı ögeler kullanır. Buna rağmen didaktik bir söyleme bürünmez. Duygu-düşünce dengesini kuran şair, bu destan-şirde patetik/etkileyici bir dil geliştirir. On kıtadan kurulu kırk bir dizeden oluşan metinde, Türk milletinin özellikleri iyi bir şekilde görünür kılınırken tarihî gerçeklikle bağı sağlanır, millet varlığını yaşatan moral değerler dile getirilir. Üstelik böylesine öğretici olma, şiirsellikten uzaklaşma riski taşıyan ögeler, Nâmık Kemal'den itibaren gelen yüksek ve coşkun bir söyleyişe kavuşturularak etkileyici, sarsıcı bir metin kurulur. Böylesine uzun bir metinde şairin karşılıksız göndermelere, boş hayallere, gereksiz övünmelere başvurmamış olması önemli bir başarıdır. Denebilir ki “İstiklâl Marşı”, Türk tarihinin ruhunu, Türk milletinin özelliklerini, inanç değerlerini, ortak duyuş ve düşünüşünü yansıtan bir metindir. Ülkenin işgal altında olduğu, işgalci güçlerin günden güne ilerlediği, gelecekle ilgili kaygıların ve ümitsizliğin gittikçe arttığı, bir yandan da bağımsızlık mücadelesinin başladığı tarihî şartlar içerisinde ortaya çıktığı düşünülürse “İstiklâl Marşı”, tam bir bağımsızlık marşıdır. Üzerinden yüz yıl geçmiş olmasına rağmen eskimemiş, söylemlerin ve göndermelerin anlamını ve değerini kaybetmemiş olmasını; cephedeki askerden meclisteki milletvekillerine, okula yeni başlayan çocuklardan geniş halk kitlelerine kadar yankı bulmasının sebeplerinden birini burada aramak gerekir.

Mustafa Kemal'in 15 Ekim 1927-20 Ekim 1927 tarihleri arasında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ikinci büyük kongresinde bir grup dinleyici karşısında altı günde okuduğu *Nutuk*'un sonunda yer alan, başlık taşımadığı hâlde “Gençliğe Hitabe” adıyla tanınan kısa metin, Osmanlı'nın dağılış sürecinde yer alan, uzun ve büyük bir mücadelenin içerisinden çıkarak Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran bir devlet adamının genç kuşaklara vasiyeti olma niteliği taşır. Gençlere özgüven kazandırmak ve onlarda vatani koruma noktasında ödev (sorumluluk) bilinci oluşturmak amacına yöneliktir. Bünyesinde geleceğe dönük olası tehdit ve buna bağlı endişeleri de barındıran bu metin, Kurtuluş Savaşı gibi çetin bir mücadelenin sonunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşatılmasının ve bağımsızlığın korunmasının gerekliliği düşüncesi üzerine oturur. “Gençliğe Hitabe”, içinde barındırdığı bağımsızlık ve hürriyet düşüncesiyle Kurtuluş Savaşı içerisinde varlık kazanan “İstiklâl Marşı”yla yer yer ortaklaşan bir kavram ve söylem düzlemine sahiptir.

“Ey Türk gençliği!” seslenişiyle başlayan “Gençliğe Hitabe”, birbiriyle bağlantılı üç temel değeri önceleyerek onların sonsuza kadar korunmasını ve savunulmasını ister. Bunlardan biri bağımsızlık, diğeri hürriyet, bir diğeri ise Cumhuriyet’tir. I. Dünya Savaşı yıkımına bağlı olarak Mondros ve Sevr antlaşmaları ile kaybedilen ve 1927 yılı itibarıyla beş yıl önce tekrar kazanılan bağımsızlık ve hür yaşama iradesi, gençlere ve buna bağlı olarak gelecek kuşaklara korunması gereken bir değer olarak sunulur. Aynı şekilde yeni kurulmuş olan genç Cumhuriyet de korunması ve savunulması gereken değer olarak belirir.

“Gençliğe Hitabe”, Kurtuluş Savaşı’na ve yeni bir devletin kurulması sürecine giden yaklaşık yedi yılın değerlendirilmesinden sonra geleceğe dönük bir projeksiyon işlevi üstlenir. Bu noktada “Gençliğe Hitabe”, vatan ve millet yolunda yüksek değerlere inanmış, bütün ömrünü bu değerlere adanmış, ülkenin en zor günlerinde “ya istiklal ya ölüm” diyebilmiş bir devlet adamının geçmişe eleştirel bakışını ve geleceğe dönük öngörülerini ifade eder. Bu öngörüler her zaman için Türk halkının önüne çıkabilecek, çıkması kuvvetle muhtemel tehdit öğeleri olarak durmaktadır.

İslâm inanç sistemine yönelik sembol ve kavramlarla örülü bir metin olan “İstiklâl Marşı”, kaynağını moral değerlerin oluşturduğu hürriyet ve bağımsızlık düşüncesine bağlanırken, benzer şekilde, “Gençliğe Hitabe” de hürriyet ve bağımsızlık düşüncesiyle Türkiye Cumhuriyeti’ni, Türk devletini koruma fikri üzerine kurulur. “İstiklâl Marşı”, Kurtuluş Savaşı’nın güç şartları içinde varlık kazanmışken “Gençliğe Hitabe”, Kurtuluş Savaşı sonrası, asıl bağımsızlığı sağlayacak olan Cumhuriyet’in kurulup yeniliklerin yapılmaya başlandığı; eğitim, ekonomi, sağlık, ulaşım gibi birçok alanda kalkınma çabalarının yürütüldüğü süreçte ortaya konur.

Her iki metinde de başarıyı getirecek öğeler, genetik kod ve moral değerlerdir. “İstiklâl Marşı”nda ve “Gençliğe Hitabe”de genetik kod, Türk milletinin hür ve bağımsız yaşama iradesini içinde barındıran ırkî özelliğidir. Bu noktada “İstiklâl Marşı”nda moral değer olarak inanç sistemi, “Gençliğe Hitabe”de ise kendilik bilincinde kaynağını bulan özgüven ve yüksek idealler öne çıkar.

Her iki metin de varlık kazandığı tarihsel, siyasal ve sosyal şartların ürünüdür. “İstiklâl Marşı”nın yazılma sürecinin içinde bulunulan şartlar, moral değerleri öncelerken “Gençliğe Hitabe”nin okunduğu/yazıldığı süreç kendilik bilincine varmayı, özgüvene sahip olmayı ve yüksek ideallere bağlanmayı gerekli kılar. Nitekim Kurtuluş Mücadelesi içerisinde Mustafa Kemal’in moral değerlere dayanan camide hutbe okuması, meclisin cuma namazından sonra dualarla açılması gibi uygulamaları bunu gösterir.

Çalışmanın bu aşamasından sonra “İstiklâl Marşı” ile “Gençliğe Hitabe”nin karşılaştırmalı olarak ortaklaşan noktaları üzerinde durmakta yarar bulunmaktadır:

Gelecek Zaman Tasavvuru

“İstiklâl Marşı” ve “Gençliğe Hitabe”, gelecek zaman tasavvuru üzerine kurulur. Her iki metin de geçmişe gönderme yapar. Geçmişe yapılan gönderme, içinde yaşanan zamanı anlamlandırmak ve geleceğe yönelik anlam üretmek içindir. “İstiklâl Marşı”nda,

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım (1992, s. 447)

dizesindeki *ben* zamiri çerçevesinde kolektif bilincin taşıyıcısı millet adına geçmişe yapılan gönderme, içinde yaşanan zamanda ve gelecek zamanda hür yaşanılacağına, başka bir söyleyişle bağımsızlığa olan inancı ifade eder. Türk halkı, geçmişte olduğu gibi şimdi de gelecekte de hür ve bağımsız yaşayacaktır. Geçmiş, içinde bulunulan zamanın ve geleceğin referansı durumundadır. “İstiklâl Marşı”ndaki,

O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;

O benimdir, o benim milletimindir ancak (1992, s. 447).

Doğacaktır sana vadettiği günler Hakk’ın,

Kim bilir, belki yarın belki yarından da yakın (1992, s. 447).

Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilal!

Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helal.

Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal.

Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet;

Hakkıdır, Hakk’a tapan milletimin istiklal (1992, s. 448).

söyleyişleri, gelecek zaman tasavvuru olarak yerini alır. Bu tasavvurda hâkim olan dil, bağımsızlığın kazanılacağı şeklindedir.

Bütünüyle gelecek zaman tasavvuru üzerine inşa edilen “Gençliğe Hitabe”, kazanılmış bağımsızlığın ve kurulmuş Cumhuriyet’in içerisinden kendini gösterir. Fakat metinde Kurtuluş Savaşı’yla ve Cumhuriyet’le gelebilecek rahatlamının ve övünmenin yerini geleceğe yönelik olası tehdit ve endişe ögesi alır. İmparatorluğun yıkılışını gören ve yaşayan kurucu bilinç, Kurtuluş Savaşı’nı kazanmış, Cumhuriyet’i kurmuş olmanın problemlerin aşılmasına yetmeyeceği öngörüsüne sahiptir. “İstikbalde dahi seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve haricî bedhahların olacaktır” (Atatürk, 1927, s. 627) cümlesinde işaret edildiği üzere, geçmişte olduğu gibi gelecek dönemlerde de bağımsızlık ve ülke her zaman için tehdit altına girebilir. Bağımsızlığı kazanmak, Cumhuriyet’i kurmak kadar ileriki yıllarda bunları korumak ve yaşatmak da önemlidir. “İstiklâl Marşı”ndaki geleceğe yönelik iyimserliğe ve bağımsızlığa olan inanca karşılık “Gençliğe Hitabe”de geleceğe dönük kaygı ve endişe yerini alır. Ancak bu kaygı ve endişe, ümitsizlik ve psikolojik çöküş üzerine değil, doğabilecek tehlikeler karşısında tedbirli ve hazırlıklı olmak üzerinde yoğunlaşır.

Korku, Tehdit ve Endişe

“İstiklâl Marşı” ile “Gençliğe Hitabe”nin ortaklaşan noktaları arasında korku, *tehdit* ve *endişe* ögeleri yer alır. “*İstiklâl Marşı*”, daha ilk dizede “korkma!” diyerek başlar:

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak,
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak (1992, s. 447).

Bu söyleyiş, uzun süren savaşlar sonunda parçalanmış bir imparatorluk ve arkasından işgal edilmiş bir ülkenin güç şartları altında ümitsizliğe ve yılgınlığa düşmüş, korkuya kapılmış halkına geleceğe dönük ümit ve moral vermeye yönelik bir anlam taşır. Şairin bakışıyla yurdun “üstünde tüten en son ocak” sönmeden bayrak inmeyecek, vatan kaybedilmiş olmayacaktır. Öyleyse ümitsizliğe ve korkuya kapılmak doğru değildir. Çünkü ümitsizliğe kapılıp mücadeleyi bırakmak yok olmayı kabullenmişliği getirir. Şair, Jann Assmann’ın (2001, s. 42-46) kavramsallaştırmasına uygun düşecek şekilde, *korkma* kelimesini telkin amacı taşıyan bir kullanımla devreye sokarak kolektif bilinci ve kültürel belleği harekete geçirmek ister. Belleğin bireysel olandan toplumsala doğru evrilmesi, topluma süreklilik kazandıran yapının kültürel bellek olması, kökensel hatırlamaya vurguda bulunulması bunun sonucudur. Toplumların geçmişe ve gerçekliklerine yönelerek kendilerini tanımlayabilmeleri ve kültürel bellekte depolanan ikon, sembol, metafor, imge vs. yoluyla bağ kurularak bunun aktarılması denilebilecek yapı, metin boyunca özellikle seçilen metaforlarla sağlanır. Mekânla birlikte zamana ve tarihe hatırlama ögesi olarak *korkunun* aşılmasında ve kurtuluş mücadelesinde rol yüklenir.

“İstiklâl Marşı”ndaki *korku* ögesinin yerini “Gençliğe Hitabe”de olası bir tehdit ve buna bağlı endişe alır. “İstikbalde dahi seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve haricî bedhahların olacaktır” (Atatürk, 1927, s. 627) cümlesi, Türk gençliğinin varlığının ve geleceğinin en büyük hazinesi olan bağımsızlığının ve Cumhuriyet’in tehdit ve tehlikeyle karşılaşabileceği kaygısını ifade eder. Nitekim yakın geçmişte Osmanlı İmparatorluğu, tehdit ve tehlikeyle karşılaşmış, işgale uğramış, yönetim zaafına düşmüştür. İçerisinden manda ve himayeyi kabul eden hatta işgalci güçlerle iş birliği yapan kimseler çıkmıştır. Osmanlı’nın yıkılışını ve işgali gören, ülke üzerindeki uygulamaların içinden geçen özne, söylediklerinin hemen hepsini görerek ve yaşayarak dile getirir. İşte tam bu noktada o, genç Cumhuriyet’in de ileriki dönemlerde güç durumlar yaşayabileceğinin, yönetim zaafı geçirebileceğinin ve hatta işgalle karşılaşabileceğinin, işgalcilerle iş birliği yapacak kimselerin ortaya çıkabileceğinin korkusunu ve kaygısını taşır. Şüphesiz bu ihtimal dâhilindeki gelecek öngörüsünün arkasında yakın ve uzak geçmişten gelen bilgi birikimi yer alır.

Maddi Gücün Karşısında Moral Değer

“İstiklâl Marşı” ile “Gençliğe Hitabe”, maddi gücün karşısında moral değeri/değerleri öne çıkarmak bakımından birleşir. “İstiklâl Marşı”nda maddi güç olarak yerini alan öge, Batı’nın teknolojisidir:

Garbın afakını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
“Medeniyet” dediğin tek dişi kalmış canavar? (1992, s. 447)

söyleyişinde açıkça ifadesini bulduğu üzere, vatan topraklarını işgal eden Batı’nın ulaştığı teknolojik güç, moral değerlerle alt edilecektir. “İstiklâl Marşı”, teknolojik güç, silah, sayıca üstünlük gibi ögelerin karşısına moral değerleri koyar. “İstiklâl Marşı”ndaki moral değerler inanç, güven ve cesaret olarak kendini gösterir. Moral değer olarak öne çıkan temel öge ise *imandır*. Metinde dinî inancın içsel ve kuvvetli şeklini ifade eden *iman*, diğer moral değerlerin de merkezinde yer alarak onların kaynağını oluşturur. Moral değer olarak imanı incelemek ve Tanrı erkine duyulan güven, peşinden özgüveni ve cesareti sağlar. Bu da üstün teknolojik maddi güç karşısında kurtuluşun ve başarının yolunu açar.

“Gençliğe Hitabe”de ise moral değer, kaynağını vatan ve millet sevgisinde bulan özgüvendir. Özgüveni getirmesi beklenen öge, Türk milletinin gelecek kuşaklarının damarlarındaki soylu kandır. “Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur” (Atatürk, 1927, s. 627) cümlesi, gelecek çağların genç kuşaklarının kurtuluşu başka yerlerde, dışarıda araması yerine kendisine güvenmesi gerektiğini, ihtiyaç duyduğu gücün kendisinde bulunduğunu ifade eder.

Her iki metin de idealist felsefe çerçevesinde anlamını bulur. Mehmet Kaplan’ın işaret ettiği gibi “[m]illiyet, istiklâl ve hürriyet Türk milletinin hayat felsefesinin temelidir” (Kaplan, 1987, s. 212). “İstiklâl Marşı” ve “Gençliğe Hitabe”, Türk milletinin yüzyıllar içerisinde edindiği tecrübeye bağlı hayat felsefesinin içerisinden çıkar. Hürriyeti ve bağımsızlığı hareket noktası olarak alan Türk halkı, içinde bulunduğu şartların olumsuzluğunu düşünmeden mücadeleye atılma iradesini göstermiş ve gelecek dönemlerde de gösterecektir. Buna göre karşı gücün kendinden maddi ve teknik bakımdan, üstelik sayıca üstün olması, moral değerlere bağlı, özgüven duygusu içindeki bir milletin bağımsız ve hür yaşama iradesi karşısında fazla bir şey ifade edemez.

Bağımsızlık ve Hür Yaşama İradesi

“İstiklâl Marşı” ve “Gençliğe Hitabe”de bağımsızlık düşüncesi ve hür yaşama iradesi önemli yer tutar. “İstiklâl Marşı”nda bu durum, birçok dizede olduğu gibi, üçüncü kesitte,

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım,
 Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım.
 Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım,
 Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım (1992, s. 447)

şeklinde ifadesini bulur. “Kahraman Ordumuza” ithafını taşıyan bu destansı metin, *Ergenekon Destanı*¹ ve *Oğuz Kağan Destanı*’nda görülen aşma motifiyle birlikte okunabilir. *Ergenekon Destanı*’nda içine sıkışılan dağlarla kaplı mekânın aşılması gerekirken *Oğuz Kağan Destanı*’nda Türk milletinin önüne çıkan bütün engelleri aşması motifi yer alır. “İstiklâl Marşı”nda ise akarsuyun önündeki engel anlamına gelen *bent* metaforuyla Anadolu’da işgalci güçler tarafından dar bir coğrafyaya sıkıştırılmak, hatta yok edilmek istenen millet varlığının eşiği/bendi aşacağı ifade edilir. Bu söyleyişte tarihî dönemlere gönderme yapılır (Okay, 2010, s. 73). Türk milletinin tarihî süreç içerisinde her zaman bir devlete sahip olması ve bağımsızlığını koruması referans olarak kullanılır.

“Gençliğe Hitabe”de bağımsızlık düşüncesi ve hür yaşama iradesi cumhuriyet düşüncesiyle birleşir. Mustafa Kemal, “Ey Türk gençliği! Birinci vazifen; Türk istiklâlini, Türk cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir” (Atatürk, 1927, s. 627) derken, daha ilk cümlede bağımsızlık düşüncesini ve hür yaşama iradesini ortaya koyar. Altı yüz sayfayı aşan *Nutuk*’un bütünü, “Gençliğe Hitabe”de toplanır. “Gençliğe Hitabe” ise bu cümle etrafında varlık kazanır. Meclisin açılışının birinci yıl dönümünde *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesine verdiği 24 Nisan 1921 tarihli röportajda “Hürriyet ve istiklâl benim karakterimdir!” diyen Mustafa Kemal’in Kurtuluş Savaşı’nı kazandıktan sonra bu defa bağımsızlığı koruma ve hür yaşama iradesini altı yıl sonra benzer şekilde “Gençliğe Hitabe”de ortaya koyduğu görülür.

Genetik Kodlara Vurgu

“İstiklâl Marşı” ile “Gençliğe Hitabe”nin birleştiği yanlardan biri genetik kodlar (*ırk*)a vurgudur. “İstiklâl Marşı”ndaki “[k]ahraman ırk” nitelemesi hiç şüphesiz Türk milleti içindir (Uçman, 2010, s. 167). “İstiklâl Marşında da, “Gençliğe Hitabe”de de genetik kod anlayışının, ırkçı düşünce üzerine kurulduğu söylenemez. Hayatının hiçbir döneminde ırkçı tutum göstermeyen Mehmet Âkif’in vurguladığı özellik, Türk halkının ırkî karakterine yöneliktir. Nitekim şair, bayrağa seslenerek,

“Kahraman ırkıma bir gül; ne bu şiddet, bu celâl?” (1992, s. 447)

derken “kahraman ırkıma” nitelemesiyle Türk milletinin *kahraman* olma, savaşçı olma özelliğine vurgu yapar. Şair, on yıl süren savaşların içinden geçen, yoksul düşmüş, ülkesi işgal edilmiş bir milletin kurtuluşunu tarihî bilgilerin ışığında ırkî özelliğinde, bağımsız yaşama iradesinde ve inanç değerlerinde görür. Batı’da

¹ Bu konuda daha geniş bir yorum için bkz. Çetin, 2014.

bilimsel alanda *ırk* çalışmalarının yoğunlaştığı bir dönemde veterinerlik öğrenimi gören Mehmet Âkif'in ırkı değerler dizgesi içerisinde sayması şaşırtıcı değildir. “Âkif'in İslâmcılığının Balkan Harbi'nden sonra yavaş yavaş Türkçü milliyetçilik yönünde değiştiği söylenebilir” (Ayvazoğlu, 2010, s. 493). *İrk* kelimesinin ikinci defa geçtiği son kıtada özgüvenin yükseldiği bir söyleyişle karşılaşılır:

“Ebediyen sana yok, *ırkıma* yok izmihlâl” (1992, s. 448).

Bu söyleyişte artık kendisine seslenen bayrağa da millete de yok oluş, yoktur. Sonsuza kadar bayrak da millet de varlığını sürdürecektir.

İrk kavramı, “İstiklâl Marşı”nda olduğu şekliyle “Gençliğe Hitabe”de açıkça yer almaz. Bununla birlikte metni bitiren “[m]uhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur” cümlesi, genetik/ırkî kodlara gönderme yapar. Bu da ırkî özelliğin, “İstiklâl Marşı”nda olduğu gibi, bir değer olarak metne girmesi anlamına gelir. Fakat metnin derin anlamı burada kalmaz. *İrk* boyutunu aşarak kişinin kurtuluşu dışarıda değil öz varlığında araması gerektiği düşüncesini yani moral dünyadan davranış biçimine yansıyan özgüveni getirir. Bunun için de kişi, kurtuluşu dışarıda aramayacak; mensubu olduğu milletin özelliklerini ve ruhunu taşıdığı bilincine varacak, bu bilinçle özgüvene sahip olacak, ülke, devlet, millet, Cumhuriyet tehlikeyle karşılaştığında mücadeleye atılma gücünü ve cesaretini özvarlığında bulacaktır. Nitekim Trablusgarp'ta, Çanakkale'de, Suriye ve Irak cephesinde ülke güç duruma düştüğünde, Mondros ve Sevr'le bağımsızlık elden gittiğinde, vatan işgal edildiğinde konuşan öznenin yaptığı da budur.

Sahnenin içinden konuşmak

“İstiklâl Marşı” ile “Gençliğe Hitabe”nin ortak yanlarından biri de sahenin içinden söylenmiş olmalarıdır. Her iki metnin de yazanı/söyleyeni, büyük mücadelelerin içinden geçiş sürecinde bu metinleri ortaya koyar. Bu metinler, ne masa başında yazan bir şairin muhayyilesinin ürünüdür, ne kitleleri coşturmak isteyen bir hatibin konuşmasıdır, ne de bir filozofun düşüncesidir. Bizzat halkının bağımsızlık mücadelesinde rol almış iki vatanperverin, biri şair olarak milletin vicdanını temsil eden, diğeri bağımsızlık mücadelesinin öncüsü olarak konuşan iki kişinin var olma mücadelesinin ruhunu yansıtan metnidir.

Mehmet Âkif, Arap ayrılıkçılarının imparatorluktan kopmaması için Arap yarımadasını dolaşmış, *Teşkilat-ı Mahsusa*'nın görevlendirmesiyle Almanya'ya gitmiş, Kurtuluş Savaşı'na katılmak amacıyla işgal altındaki İstanbul'dan Anadolu'ya geçip halkı Kurtuluş Savaşı'na katılmaya teşvik eden konuşmalar yapmıştır. Böylelikle o, “İstiklâl Marşı”nın anlam alanlarını Balkan Harbi'ne girilen süreçten itibaren zihninde oluşturmaya başlamıştır” (Tüzer, 2021, s. 146). Bir Osmanlı kurmay subayı olarak Mustafa Kemal ise Trablusgarp'tan Çanakkale'ye, Suriye ve Irak coğrafyasına kadar birçok cephede mücadele

vermiş, İstanbul'un işgali üzerine Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'yi başlatmıştır. Kısacası Mehmet Âkif de Mustafa Kemal de Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecini, Kurtuluş Savaşı'nı ve Cumhuriyet'in kuruluşunu yaşamış; buna ilaveten Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nda ve Cumhuriyet'in kuruluşunda sorumluluk yüklenen birinci dereceden öncü olarak yer almıştır. Bu yönüyle her ikisi de mücadelenin, yaşanmışlıkların içinden gelen, sahnenin içinden konuşan kişilerdir. Sonuçta "İstiklâl Marşı" ile "Gençliğe Hitabe", sahnenin içinden konuşan kişilerin metinleridir.

Sınır Durum: İrade, İmkân ve Ötesi

"İstiklâl Marşı" ve "Gençliğe Hitabe", sınır durumunda konuşan, imkânın ötesini cesaretleriyle deneyimlemek isteyen öznelere metinleridir. "İstiklâl Marşı"nda çözümlüşün ve çöküşün arkasından yüksek irade ve mücadeleyle gelecek kurtuluş ve bağımsızlık inancı dile getirilir. "Gençliğe Hitabe"de ise ülke, zor kullanılarak ve hile ile bütün savunma sistemini kaybettiğinde bile genç kuşaklara mücadeleyi buyuran bir metindir. Bu sınır durum, imkânın ötesini deneme iradesini öngörür. Çünkü "mücadeleye atılmak için içinde bulunacağın şartları düşünmeyeceksin" (Atatürk, 1927, s. 627) sözü, sınır durumu belirlediği gibi imkânın ötesini deneme kararlılığının ve iradesinin direktifini ifade eder. Her iki metinde de sorumluluk üzerine yüklenen kişilerin/gençlerin özne tasarımı belirir. Bu tasarımda özneleşen kişilerin/gençlerin ortaklaşan yönleri korkusuzluk, içinde bulunulan bütün olumsuzluklara rağmen mücadele azmini koruyabilme, özgüven gibi öğelerdir. Gerek "İstiklâl Marşı" ve gerekse "Gençliğe Hitabe", Türk insanının, Türk gençliğinin özneleşmesini, kendi hayatının öznesi olmasını isteyen metinlerdir. Bu da sorumluluklarını bilmeleri ve yerine getirmeleriyle mümkündür.

Coşkulu ifade içerisinde "İstiklâl Marşı", birçok dizelerde sınır durumu ve imkân ötesini hedef olarak koyar. Kolektif bilincin ifadesi olarak ortaya çıkan söyleyişte mutlaka işgalin kırılacağı, mücadelenin başarıya ulaşacağı inancı dile getirilir. Yukarıda kaydedilen üçüncü dördlük bunun açık ifadesidir. Yine şu söyleyişler de bu durumu açıkça gösterir:

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın,
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana vadettiği günler Hakk'ın,
Kim bilir, belki yarın belki yarından da yakın (1992, s. 447).

Şiirin dilini kullanan "İstiklâl Marşı" ile düzyazının dilini kullanan "Gençliğe Hitabe" arasında kimi farklardan da söz etmek mümkündür. "İstiklâl Marşı" pathosa dayanırken "Gençliğe Hitabe" daha çok *logosa* dayanır. Bu da "İstiklâl Marşı"nın duygu ağırlıklı metne dönüştürürken "Gençliğe Hitabe"yi bilgiye ve akılcılığa dayanan metin hâline getirir. "Gençliğe Hitabe"de akılcı bir stratejist kimliğine sahip olan özne, vatan, millet, devlet, Cumhuriyet ve bağımsızlık tehlikeyle karşılaştığında mücadeleyi önceleyen bir dil geliştirir. Fakat mücadele,

akıl önüne geçen bir duygusallığa bürünmez. Girişilecek mücadele, değerler dizgesi için kişinin kendi öz varlığından vazgeçmesi, değerler dizgesini kendi varlığının önüne alması anlamına gelir. Özne, Nâmık Kemal’in şiirinde karşılaşılan bir idealizmi ve fedakârlığı önceler. Fakat şu farkla: Nâmık Kemal’in şiirinde mevcut olan duygu, heyecan ve coşkunun yerini “Gençliğe Hitabe”de akıl, mantık ve irade alır.

Metinlerarasılık bağlamında düşünüldüğünde *Nutuk*, Köktürk Yazıtları’nda kağanın halkına seslenişi, neler yaptığını anlatışı, halkına hesap verışı ve yüksek idealler gösterişine benzer şekilde (Ergin, 1975, s. 7) Cumhuriyet’in kurucusunun Kurtuluş Savaşı’nı, Cumhuriyet’in kuruluş sürecini anlatışı ve yüksek bir ideal gösterişi üzerine oturur. Bu ideal, bağımsızlığı ve Cumhuriyet’i sonsuza kadar korumak ve savunmaktır. Çünkü bağımsızlık ve Cumhuriyet Türk gençliğinin en değerli hazinesidir.

“İstiklâl Marşı”ndaki şu dizeler sınır durumu, imkân ötesini ve adanmışlığı ifade eder:

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fişkıracak, toprağı sıksan şühedâ.
Canı, canânı, bütün varımı alsın da Hüdâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ (1992, s. 448).

Buna benzer şekilde “Gençliğe Hitabe” de sınır durumu, imkân ötesini ve adanmışlığın gerekliliğini dile getirir:

Bir gün, istiklal ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin. Bu imkân ve şerait, çok namüsaıt bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklal ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar, gaflet ve dalalet ve hatta hıyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri, şahsi menfaatlerini müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakruzaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evladı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklal ve cumhuriyetini kurtarmaktır (Atatürk, 1927, s. 627).

Anlaşılabacağı üzere bir deneyimin içinden gelerek konuşan özneye göre, gelecekte zor kullanarak ve hileyle ülkenin işgal edildiği, bütün kalelerinin ve tersanelerinin ele geçirildiği, yerli iş birlikçilerin ortaya çıktığı, iktidarı elinde bulunduranların işgalci güçlerle iş birliği yaptığı, halkın yoksulluğa ve çaresizliğe düştüğü bir durumda bile Türk gençleri, mücadeleye atılmak konusunda hiç tereddüt göstermeyecektir. Tam bir adanmışlık içerisinde, içinde bulunduğu şartların

imkânsızlığını ve olumsuzluklarını düşünmeyecek, bağımsızlığı ve Cumhuriyet'i savunacaktır.

Sonuç

1921'de yazılan "İstiklâl Marşı" ile 1927'de dinleyiciler karşısında okunduktan sonra baskısı yapılan Nutuk'un sonunda yer alan "Gençliğe Hitabe", ortak değerler etrafında varlık kazanır. Bu ortak değerler hürriyet ve bağımsızlıktır. Kurtuluş Savaşı'nın içinden doğan "İstiklâl Marşı", kurtuluşu, hür ve bağımsız yaşamayı ümit ve inanç seviyesinde dile getirir. Ülke insanının güç şartların altından kalkacağını, işgali kırarak bağımsızlığını kazanacağını ifade eder. "Gençliğe Hitabe" ise büyük mücadelelerle kazanılmış bağımsızlığın, hürriyetin ve Cumhuriyet'in korunmasının gerekliliğini kuvvetle dile getirir. Geçmişte olduğu gibi ileriki dönemlerde de bağımsızlığın ve ülkenin tehdit altına girebileceği, işgal ve ihanetin yaşanabileceği ifade edilerek genç kuşaklara bağımsızlığı, hürriyeti ve Cumhuriyet'i koruma görevi yüklenir. Her iki metin de maddi (ırkî/millî) değerlerle moral değerler üzerine oturan bir söylem geliştirir. Hür ve bağımsız yaşamayı sağlayacak öğeler ırkî/millî karakterle moral değerlerin birleşmesinden ortaya çıkacaktır. Bir bakıma bu, millet varlığı seviyesinde *beden-ruh* bütünlüğünün sağlanması anlamına gelir. Bağımsızlığı kazanmak ve yaşatmak *beden-ruh* bütünlüğünü sağlamış, üst değerleri kendi varlığının önüne almış, adanmış, idealist kuşaklarla mümkündür.

Kaynakça

- Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik* (A. Tekin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [Atatürk], Gazi Mustafa Kemal. (1927). *Nutuk*. Ankara.
- Ayvazoğlu, B. (2010). Âkif'te İrk Kavramı Nasıl Şekillendi?. H. Akay ve M. F. Andı (Ed.), *"İstiklâl Marşı" İstikbâl Marşı 41 Dize 41 Yorum*. İstanbul: Hat Yayınevi.
- Çetin, N. (2014). "İstiklâl Marşı" mız Anlamak. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, (21), 25-92.
- Ergin, M. (1975). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ersoy, M.Â. (1992). *Safahat* (O. Okay ve M. İsen, Haz.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kaplan, M. (1987). "İstiklâl Marşı". *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okay, O. (2001). "İstiklâl Marşı". *TDV İslam Ansiklopedisi, XXIII*, s. 355-356.
- Okay, O. (2010). III. Millî Marş ve Edebî Metin Olarak "İstiklâl Marşı". H. Akay ve M. F. Andı (Ed.), *"İstiklâl Marşı" İstikbâl Marşı 41 Dize 41 Yorum*. İstanbul: Hat Yayınevi.
- Tüzer, İ. (2021). Bir Şairin İstiklâle Hazırlanışı: "İstiklâl Marşı"nın *Safahat*'a Düşen Gölgesi. *Şiir/yorum -şiir üzerine yazılar*. Ankara: Hece Yayınları.
- Uçman, A. (2010). Kahraman İrkıma Bir Gül... Ne Bu Şiddet Bu Celâl?. H. Akay ve M. F. Andı (Ed.), *"İstiklâl Marşı" İstikbâl Marşı 41 Dize 41 Yorum*. İstanbul: Hat Yayınevi.